

Дослідження/

■ **Олександр Дзюблюк**
Oleksandr Dzyublyuk

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи
 Тернопільського національного економічного університету

Sc.D., Professor, Head of the Banking Business Department of the Ternopil National Economic University

■ **Ольга Владимир**
Olha Vladymyr

Кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності
 та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Ph.D., Associate Professor of the Management of Innovation Activity and the Entrepreneurship Department
 of the Ternopil National Technical University named after Ivan Pului

Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків

Foreign capital in the banking system of Ukraine: an impact on the currency market development and banks activity

У статті розглянуто частку та структуру іноземного капіталу в банківській системі України, визначено його позитивний і негативний вплив на розвиток валютного ринку та банківської системи загалом, проведено порівняльний аналіз діяльності вітчизняних банків і банків з іноземним капіталом, обґрунтовано необхідність, а також можливі шляхи зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку України.

The article considers the proportion and structure of the foreign capital in Ukraine's banking system. There are detected its positive and negative impacts on the development of the banking system in general and currency market in particular. There is given the comparative analysis of activities of domestic and foreign-owned banks. The authors ground the necessity and possible ways to strengthen positions of domestic banks on the currency market of Ukraine.

Ключові слова: вітчизняні банки, іноземні банки, іноземний капітал, валютний ринок, банківська система, Національний банк України.

Key words: domestic banks, foreign-owned banks, foreign capital, currency market, banking system, National Bank of Ukraine.

Одним із головних напрямів банківського бізнесу, який важко розвивати, вдосконалювати й поглиблювати без інтеграції в зовнішній світ, без проникнення на внутрішні ринки іноземних банків є валютна діяльність. Вітчизняна банківська система давно включилась у процес прискореної інтеграції шляхом розширення

присутності в ній іноземного капіталу. Проте функціонування іноземних банків на вітчизняному ринку дотепер неоднозначно сприймається науковцями та практиками. Одні намагаються на забезпеченні лібералізаційних умов для їх входження, інші — на застосуванні різних обмежень та регулюванні даного процесу. Остан-

нім часом, особливо у кризовий та посткризовий періоди, науковців, практиків і громадськість почали турбувати питання втечі іноземного капіталу з банківської системи України та пов'язані з цим негативні явища: зниження її капіталізації, послаблення конкуренції, погіршення якості банківського обслуговування.

З метою визначення точки рівноваги між позитивами та негативами інтернаціоналізації банківського бізнесу, зміцнення конкурентних позицій вітчизняних банків на національному валютному ринку та визначення шляхів удосконалення розвитку банківської системи України відповідно до національних інтересів вважаємо за необхідне поглибити дослідження присутності іноземних банків у контексті з'ясування їхнього впливу на діяльність вітчизняних, розвиток валютного ринку України та банківської системи загалом.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРИСУТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Зважаючи на значну відкритість національної економіки, поступову лібералізацію доступу іноземного капіталу в банківську систему, зумовлену гострою нестачею капіталу в країні, а також тиском із боку міжнародних фінансових організацій, котрі висували вимоги щодо зняття обмежень у доступі іноземним банкам у вітчизняний банківський сектор, вважаємо, що Україні потрібна виважена політика послідовної інтеграції.

Як засвідчив світовий досвід, надмірна лібералізація та відсутність ефективних регулятивних механізмів призвели до виникнення кризових явищ, найчутливішими до яких виявилися банківські установи, насамперед, активно задіяні у валютних відносинах. Якщо на початкових етапах лібералізації економік країн Центральної і Східної Європи західні експерти і працівники міжнародних фінансових організацій переконували керівництво багатьох країн у тому, що присутність іноземних банків позитивно впливає на розвиток економіки перехідного типу [1, с. 18], то нині навіть спеціалісти МВФ визнають, що присутність іноземних банків може додавати приймаючій країні з ринком, що розвивається, проблем, а не надавати переваги. У сучасному світі налічується понад 100 країн, у яких введено ті чи інші обмеження доступу іноземних банків на внутрішні ринки банківських послуг [2, с. 46].

Безумовно, входження іноземних банків у банківську систему України, спричинене глобалізацією та інтеграцією, є об'єктивно необхідним процесом, що сприяє припливу ка-

піталу, поживленню ринкової конкуренції, поліпшенню банківського обслуговування. Волночас цей процес не позбавлений певних ризиків, наприклад, загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на валютному ринку України.

Тому, щоб знайти правильне рішення щодо визначення умов подальшого функціонування іноземного банківського капіталу в нашій країні, слід об'єктивно підійти до визначення та врахування всіх переваг і недоліків присутності іноземних банків як для розвитку валютного ринку України, так і для банківської системи та країни загалом.

Серед плюсів присутності іноземних банків, передусім для розвитку валютного ринку України, можна виділити такі:

- наповнення вітчизняного валютного ринку ресурсами та зменшення залежності від внутрішньої обмеженості валютних коштів;
- незначне здешевлення вартості валютних ресурсів за умов стабільного валютного курсу та відсутності ажіотажного попиту на іноземну валюту;
- розширення можливостей щодо ефективного розміщення капіталу та масштабів проектного фінансування і прямих іноземних інвестицій;
- встановлення та розширення відносин між національними й іноземними банками, що сприятиме здійсненню швидкого та якісного валютного обслуговування власних і клієнтських інтересів;
- розширення доступу до міжнародних валютних ринків та ринків капіталів;
- удосконалення та розширення спектра виконуваних банками валютних операцій;
- удосконалення організаційних процесів у валютній діяльності: підвищення якості аналізу та прогнозування динаміки розвитку, підвищення якості управління ризиками, впровадження сучасних банківських технологій і міжнародного досвіду здійснення валютних операцій, підвищення стандартів та якості валютного обслуговування, вдосконалення корпоративного управління;
- посилення конкуренції та підвищення ефективності функціонування банківських установ як головних учасників системи валютних відносин;
- розвиток ринкової інфраструк-

тури: розширення суб'єктного та кількісного складу учасників валютного ринку.

При визначенні негативних проявів надмірної концентрації іноземного капіталу у банківській системі України слід розглядати їх окремо за такими сферами впливу: 1) вітчизняні комерційні банки як суб'єкти валютних відносин; 2) валютний ринок; 3) банківська система в цілому.

У діяльності вітчизняних комерційних банків як суб'єктів валютних відносин спостерігаються тенденції щодо погіршення конкурентоспроможності, порушення рівноправних умов діяльності (низька капіталізація, обмежений доступ до валютних ресурсів тощо), втрата найпривабливіших клієнтів та найвигідніших валютних операцій, а отже, й послаблення їхніх позицій у валютній діяльності.

Вплив на функціонування *валютного ринку* проявляється у: порівняно швидкому зростанні та переважанні частки іноземних банків на ньому; зростанні нестабільності на ринку внаслідок підвищеної вразливості фінансового сектору країни до світових валютно-фінансових криз, постійних змін на міжнародних ринках цін позичкових капіталів; переважанні операцій спекулятивного характеру та спекулятивних змін попиту і пропозиції іноземних валют; підвищенні загрози впливу капіталів за кордон і посиленні волатильності валютних курсів; підвищенні ризику залежного розвитку та нав'язуванні іноземними банками своїх правил гри в боротьбі за клієнта і витісненні вітчизняних банків із цього ринку.

Виявом впливу посилення концентрації іноземного капіталу на всю *банківську систему* є: порушення рівноваги та спричинення тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня; збільшення її залежності і вразливості до зовнішніх шоків, коливань на світових валютно-фінансових ринках та у банківських системах країн походження іноземних банків, імовірне перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну банківську сферу; прихід іноземних банків, що не мають високих міжнародних рейтингів і достатнього обсягу капіталу; ризики банкрутства головного офісу іноземного банку; зниження довіри населення до банків; експансія іноземного капіталу та втрата націо-

нальної приналежності внутрішньою банківською системою.

Отже, вважаємо, що дії регулятивного характеру щодо допуску іноземних банків усе ж повинні застосовуватись, аби запобігти входженню у вітчизняну банківську систему іноземних банків із низькими рейтингами та ненадійною репутацією. Але при цьому важливою умовою, яка повинна виконуватись, є реалізація програми вдосконалення вітчизняної банківської системи, зокрема у контексті зміцнення банківських установ України.

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Прихильники приходу зовнішніх інвестицій у вітчизняну банківську систему наголошують на необхідності створення рівноправних умов для іноземних банків та їхніх філій без застосування обмежень і захисних бар'єрів щодо іноземного капіталу з метою забезпечення умов добросовісної конкуренції. Однак слід розуміти, що така "рівність" призведе до нерівності у конкурентній боротьбі на користь саме іноземних банків, оскільки вони мають більші можливості щодо доступу до значних обсягів ресурсної бази і надання ширшого асортименту послуг володіють кращими банківськими технологіями і рівнем менеджменту порівняно з вітчизняними банками. Зазначене вище сприятиме швидкому освоєнню ними значних та привабливих сегментів ринку, передусім валютного, і залученню кращих корпоративних клієнтів, витісненню вітчизняних банків у менш привабливі й більш ризикові сфери малого бізнесу та обслуговування населення. За такої "рівності" вітчизняні банки не зможуть протистояти іноземним. Для прикладу, ринкова капіталізація найбільшого європейського банку Дойче банку (Deutsche Bank) у 2011 році становила 36 млрд. євро (48.1 млрд. доларів), активи – 2.16 трлн. євро (2.88 трлн. доларів) [4], тоді як власний капітал усієї банківської системи України станом на 01.02.2014 р. становив 195.3 млрд. грн. (21.7 млрд. доларів США), активи – 1 219.8 млрд. грн. (135.5 млрд. доларів США) [5, с. 45; 13].

Надмірній концентрації іноземних банків на одному з сегментів ринку банківських послуг із метою

уникнення подальшої монополізації і диктату цін на банківські послуги варто протистояти шляхом нормування активів Національним банком України [6, с. 44]. Оскільки іноземні банки є елементом глобалізації та міжнародного банківського бізнесу, глибоко пов'язаного з валютною діяльністю, то простежується тенденція до завоювання ними лідерських позицій на валютному ринку України. Як свідчать дані таблиці 1, банки з вітчизняним капіталом уже поступилися зарубіжним у валютному кредитуванні юридичних та фізичних осіб, їхня частка ринку за цими операціями на 01.01.2014 р. становила відповідно 35.77% та 12.89%. Якщо загальні активи в іноземній валюті у вітчизняних банків становили 36.12%, то у банків із іноземним капіталом – 63.88%.

Простежується тенденція щодо зниження активності банків із вітчизняним капіталом і при залученні коштів юридичних та фізичних осіб на валютні депозити. Якщо станом на 1 жовтня 2009 року частка на ринку вітчизняних банків за цими операціями становила відповідно 57.6% та 50.84% [7], то в січні 2014 року вона була вже 40.52% та 35.77%. Дані таблиці 1 свідчать, що банки з іноземним капіталом домінують у кредитно-депозитних операціях. Наприклад, їхня частка на ринку з кредитування юридичних та фізичних осіб станом на 01.01.2014 р. становила відповідно 55.32% та 81.86%, або в середньому – 68.59%, тоді як частка ринку вітчизняних банків за цими операціями сягала відповідно лише 44.68% та 18.14%, або в середньому 31.41%.

Переважаючі позиції посідають банки з іноземним капіталом і при залученні коштів – як у національній, так і в іноземних валютах у юридичних та фізичних осіб. Якщо частка таких операцій, здійснюваних банками з вітчизняним капіталом, станом на січень 2014 року становила відповідно 45.55% та 38.67% ринку, то банків з іноземним капіталом – 54.45% та 61.33%. Частка ринку банків з іноземним капіталом за загальними зобов'язаннями у січні 2014 року становила 58.16% порівняно з 41.84% – частки банків із вітчизняним капіталом.

Така ситуація свідчить про те, що без застосування оптимізаційних заходів у сфері вітчизняної банківської практики та за наявності ліберальних

умов присутності й функціонування іноземних банків важко буде забезпечити стабільний розвиток банківської системи та валютного ринку України, а вітчизняним банкам – утримувати власні позиції на цьому ринку.

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Згідно зі статистикою кількість банків з іноземним капіталом в Україні у 2013 році зменшилася на чотири одиниці. Станом на 1 січня 2014 року функціонувало 49 банків з іноземним капіталом, 19 із них – це банки зі 100-відсотковим іноземним капіталом, хоча насправді ще у 14 банків розмір статутного капіталу наближений до стовідсоткового, в межах 96.03–99.99% (див. таблицю 2). Тож можна стверджувати, що станом на 01.01.2014 р. не 19, а 33 банки України фактично повністю належали іноземним власникам.

Із 15 банків, що формують I групу, лише 5 – із вітчизняним капіталом, із 20 банків II групи – 11, із 23 банків III групи – 15, із 122 банків IV групи – 100. Це свідчить про те, що іноземний капітал сконцентрований у найбільш надійних та сильних гравців ринку, тоді як банки з чистим вітчизняним капіталом належать до слабших.

Розглядаючи структуру іноземного капіталу в банківській системі України за країнами походження (див. графік 1), варто зазначити, що впродовж останніх кількох років спостерігається швидке зростання частки російських інвесторів, яке, на думку Р.Корнилюка, підкріплюється геополітичними цілями їхніх власників. Науковець зазначає: "Якби прихід росіян на український ринок ґрунтувався виключно на економічних інтересах, навряд чи інвестори в особі держави та нафтових магнатів північно-східного сусіда продовжували б активно вкладати кошти у нерентабельний банківський бізнес. Адже показники рентабельності капіталу (ROE) російських банків більше нагадують динаміку ROE покинутих західними інвесторами банків, ніж криві рентабельності європейських установ, котрі залишилися на ринку" [10].

Що ж до частки іноземного капіталу в банківській системі України загалом, то можемо зазначити, що вона зростала до 2011 року включно,

з 2012 року спостерігався спад і станом на 1 січня 2014 року становила 34% (див. графік 2). Така тенденція викликала занепокоєння у економістів та громадськості. Зокрема директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин зазначив, що з України йдуть банки, головні акціонери яких знаходяться в економічно розвинутих європейських країнах. На їхнє місце приходять українські

та російські установи, які не мають тривалої стабільності й високої довіри. Цей чинник викликає занепокоєння з приводу здатності банківської системи протистояти системним кризам [12].

На думку О. Соскіна, вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду, оскільки вона тримається лише завдяки європейським банкам, які від-

крили в Україні свої дочірні банки. Саме завдяки банкам з іноземним капіталом вітчизняній фінансовій системі у 2008 році вдалося втриматися, і якщо вони зараз підуть, то це викличе її крах [14].

Справді, у період валютно-фінансової кризи та посткризового відновлення антикризова політика іноземних банків полягала в закріпленні позицій на ринку банківських послуг

Таблиця 1. Показники діяльності банків станом на 01.01 2014 р.

Активи банків України												
	Кошти в інших банках			Кредити і заборгованість юридичних осіб			Кредити і заборгованість фізичних осіб			Загальні активи		
	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%	усього	у т. ч в іноземних валютах	%	усього	у т. ч в іноземних валютах	%	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%
Банки з іноземним капіталом (96–100%)	4 088 702	2 499 459	61.13	166 141 663	93 830 281	56.47	49 157 326	15 398 293	31.32	317 382 060	143 330 147	45.16
Усі банки з іноземним капіталом	11 270 815	8 993 840	79.79	361 843 605	150 248 896	41.52	118 699 029	36 888 866	31.07	720 310 138	300 333 625	41.69
Банки з вітчизняним капіталом	22 135 112	10 010 419	45.22	292 302 219	83 677 920	28.62	26 326 856	5 462 830	20.75	557 198 513	169 877 499	30.48
%	66.26	52.67		44.68	35.77		18.14	12.89		43.61	36.12	
Усього по банківській системі	26 892 144 33 405 926	17 908 672 19 004 259	66.60 56.88	573 674 228 654 145 824	213 688 439 233 926 816	37.25 35.76	134 079 618 145 082 122	49 893 145 42 351 695	37.21 29.19	1 145 135 954 1 277 508 651	456 969 631 470 211 125	39.91 36.80
Зобов'язання банків України												
	Кошти в інших банках			Кошти юридичних осіб			Кошти юридичних осіб на вимогу					
	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%			
Банки з іноземним капіталом (96–100%)				61 813 664	53 412 712	86.40	77 556 934	28 745 427	37.06	42 014 673	14 269 366	33.96
Усі банки з іноземним капіталом				113 570 975	76 384 388	67.25	142 111 708	49 354 330	34.72	77 782 437	24 234 272	31.15
Банки з вітчизняним капіталом				95 282 936	23 626 843	24.79	118 910 151	33 626 910	28.27	59 558 854	19 757 835	33.17
%				45.62	23.62		45.55	40.52		43.36	44.91	
Усього по банківській системі				208 853 911	100 011 231	47.88	261 021 859	82 981 240	31.79	137 341 291	43 992 108	32.03
	Кошти фізичних осіб			Кошти фізичних осіб на вимогу			Загальні зобов'язання					
	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%	усього	у т. ч. в іноземних валютах	%			
Банки з іноземним капіталом (96–100%)	99 664 293	47 115 511	47.27	24 772 684	8 930 181	36.04	273 515 987	156 638 633	57.26			
Усі банки з іноземним капіталом	270 986 528	121 270 523	44.75	52 781 893	14 980 986	28.38	630 916 039	320 036 902	50.72			
Банки з вітчизняним капіталом	170 905 846	67 561 403	39.53	29 746 576	6 168 441	20.73	453 993 648	179 348 140	39.50			
%	38.67	35.77		36.04	29.16		41.84	35.91				
Усього по банківській системі	441 892 374	188 831 927	42.73	82 528 470	21 149 427	25.62	1 084 909 687	499 385 041	46.03			
Капітал банків України												
	Статутний капітал		Нерозподілений прибуток / непокритий збиток		Усього власного капіталу		Усього зобов'язань					
Банки з іноземним капіталом (96–100%)	48 187 272		–19 830 710		43 866 073		273 515 987					
Усі банки з іноземним капіталом	82 210 501		–21 747 955		89 394 099		630 916 039					
Банки з вітчизняним капіталом	101 767 954		–25 165 526		103 204 865		453 993 648					
%	55.31		53.64		53.58		41.84					
Усього по банківській системі	183 978 454		–46 913 481		192 598 964		1 084 909 687					
Фінансові результати діяльності банків України												
	Результат від операцій з іноземною валютою		Результати від переоцінки іноземної валюти		Чистий прибуток / збиток банку							
Банки з іноземним капіталом (96–100%)	1 637 242		–61 702		–1 374 406							
Усі банки з іноземним капіталом	2 525 036		–160 419		948 901							
Банки з вітчизняним капіталом	–8 292		2 314		487 403							
%	0.32		1.46		33.93							
Усього по банківській системі	2 516 744		–158 104		1 436 304							

Джерело: розраховано за матеріалами [8].

Таблиця 2. Банки з іноземним капіталом станом на 01.01.2014 р.

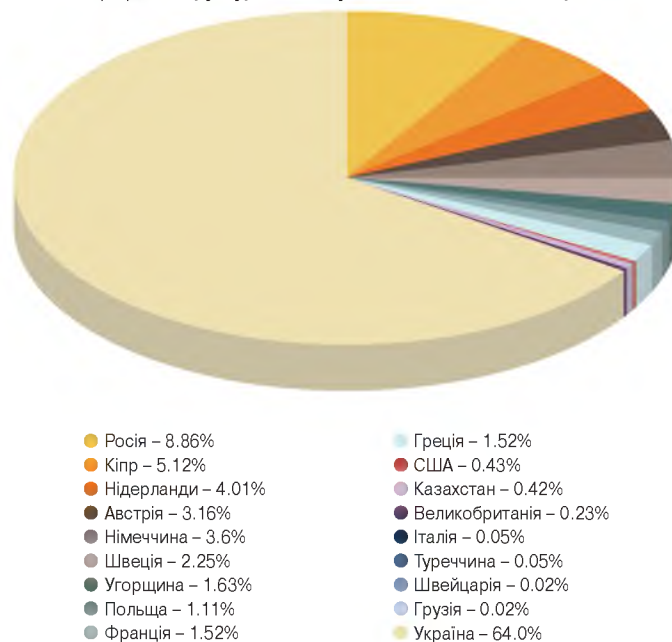
№ п/п	Назва банку	Країна походження капіталу	Частка акцій, що належить нерезидентам, %	Група	№ п/п	Назва банку	Країна походження капіталу	Частка акцій, що належить нерезидентам, %	Група
1	Альфа-банк	Кіпр, Росія	100	I	26	Марфін-банк	Кіпр	99.8813	IV
2	Дочірній банк Сбербанку Росії	Росія	100	I	27	Кредобанк	Польща	99.5655	III
3	ОТП-банк	Угорщина	100	II	28	Ідея-банк	Польща	99.0604	IV
4	ІНГ-банк "Україна"	Нідерланди	100	II	29	Профінбанк	Франція	98.1003	IV
5	"Кредит-Дніпро"	Кіпр	100	II	30	Промінвестбанк	Росія	97.8502	I
6	Правекс-банк	Італія	100	III	31	"Петрокомерц-Україна"	Росія	96.4835	IV
7	Сітібанк	США	100	III	32	Райффайзен банк "Аваль"	Австрія	96.3658	I
8	ДІВІ-банк	Кіпр	100	III	33	"Форум"	Німеччина	96.0635	II
9	Платинум-банк	Кіпр	100	III	34	"Надра"	Австрія	89.9659	I
10	"Русский стандарт"	Росія	100	III	35	Енергобанк	Росія, Кіпр	89.5879	IV
11	Прокредит-банк	Німеччина, Великобританія	100	IV	36	Західкомбанк	Великобританія	51.0	IV
12	БМ-банк	Росія	100	IV	37	БТА-банк	Казахстан	49.9863	II
13	АСТРА-банк	Греція	100	IV	38	Укрбудінвестбанк	Швейцарія	37.1445	IV
14	Дойче-банк ДБУ	Німеччина	100	IV	39	Експобанк	Кіпр	34.1852	III
15	Кредит-Європа-банк	Нідерланди	100	IV	40	Дельта-банк	США	30.1088	I
16	СЕБ-корпоративний банк	Швеція	100	IV	41	Укрсоцбанк	Австрія	26.2693	I
17	"Траст"	Росія	100	IV	42	Приватбанк	Кіпр	24.99	I
18	Кредитвестбанк	Туреччина	100	IV	43	Банк Кіпру	Кіпр	22.7853	IV
19	"Юнісон"	Кіпр	100	IV	44	"Народний капітал"	Швеція	20.4633	IV
20	Укрсиббанк	Франція, Великобританія	99.9995	I	45	Фідобанк	Кіпр	20.0	II
21	Креді Агриколь-банк	Франція	99.9955	II	46	Банк "Перший"	Грузія	19.395	IV
22	Піреус-банк МКБ	Греція	99.9873	IV	47	"Національний кредит"	Росія	19.076	IV
23	ВТБ-банк	Росія	99.9737	I	48	ВіЕйБі банк	Кіпр, Росія	17.31	II
24	Універсал-банк	Нідерланди	99.9645	II	49	Мегабанк	Німеччина	15.0	III
25	ВіЕс-банк	Австрія	99.9230	IV					

Джерело: складено за матеріалами [9].

України завдяки доступу до фінансових ресурсів материнських груп, що сприяло стабілізації вітчизняної банківської системи. Підтримати капіталізацію іноземних банків в Україні допомогли не лише материнські структури та національні уряди країн-донорів, а й фінансові організації. Протягом 2008–2009 рр. ЄБРР надав близько 800 млн. доларів для рефінансування ряду українських банків у формі викупу акцій і субординованих кредитів, Світовий банк – 400 млн. доларів, МФК – 125 млн. доларів [15, с. 150]. Практично всі підтримані ЄБРР фінансові інститути, крім державних, належали іноземним власникам.

Натомість низка вітчизняних банків була змушена оголошувати технічні дефолти перед іноземними кредиторами і вести переговори про реструктуризацію боргу або ж погоджуватись на запровадження тимчасової адміністрації, націоналізацію

Графік 1. Структура капіталу банківської системи України

Джерело: [5, с. 70–72; 9; 11].

чи ліквідацію. О.Соскін наголошує, що вихід великих європейських банків — це посилення тенденцій, котрі призводять до краху банківської системи України [14].

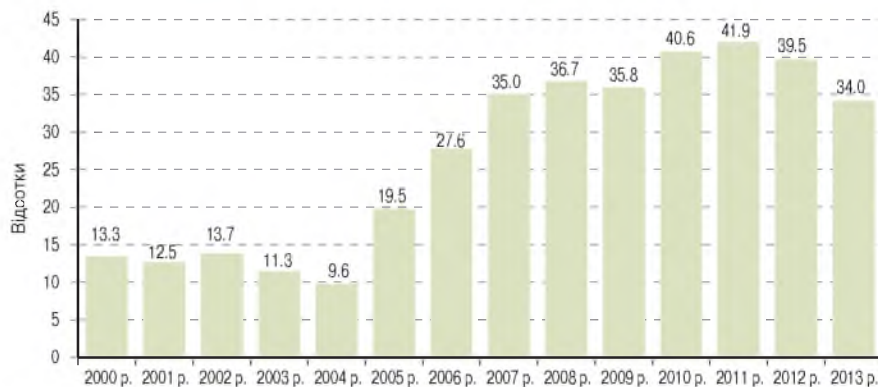
За офіційними даними Національного банку України, на 01.04.2013 р. 9 банків було визнано збитковими. Станом на 05.03.2014 р. у стадії ліквідації перебували 25 банків, у тому числі в 14 банках ліквідатори вживали заходів щодо виключення їх із Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб-підприємців відповідно до вимог статті 98 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [16].

Тому слід поставити запитання: чи за таких обставин, за такої кількості вітчизняної банківської системи ще не назріло питання її оздоровлення не лише завдяки збереженню високої частки великих європейських банків у ній, а й шляхом реорганізаційних дій із метою формування конкурентоспроможних, стабільних, надійних, із доброю репутацією вітчизняних банків? Досліджуючи проблему втечі іноземного капіталу, Р.Корнилюк дійшов висновку, що відплив іноземних інвестицій — це насправді зміна стратегії або перерозподіл ринку безпосередньо між іноземними інвесторами. Наприклад, ВАБанк ізраїльські акціонери продали кіпро-українському інвестору, Фольксбанк продано Дочірньому банку Сбербанку Росії, Хоум Кредит Банк (Home Credit Bank) в Україні проданий акціонерам “Платинум-банку” [17].

Потрібно зазначити, що банки, з яких вийшли європейські інвестори, не були найбільшими або системними. Аналіз динаміки активів за 2003–2012 рр. засвідчив, що країну покидали інвестори банків другого ешелону, обсяг активів яких різко зменшився після кризи й становив близько 10 мільярдів гривень на початок 2012 року. Іншою групою фінансових інституцій, акціонери яких покидали український ринок, були невеликі банки з обсягом активів менше 4 мільярдів гривень, і зміна їхніх власників суттєво не впливала на банківську систему. Водночас найбільші західноєвропейські банки з розвинутою територіальною мережею й активами понад 20 мільярдів гривень залишаються на ринку, попри суттєві втрати ринкової частки, викликані проблемною заборгованістю [10].

Незважаючи на складну ситуацію

Графік 2. Частка іноземного капіталу в банківській системі України

Джерело: [13].

в банківській системі України, тривав прихід нових іноземних інвесторів. У січні 2009 року Внешекономбанк, що належить уряду Росії, викупив 75% акцій системного Промінвестбанку. Влітку 2009 року ЄБРР та німецький державний банк розвитку KfW придбали в цілому 30% акцій Мегабанку. У вересні Дойче банк (ФРН) відкрив дочірній банк в Україні. Також збільшилася частка нерезидентів у таких системних банках, як Укрсиббанк, “Форум”, ВіЕйБі Банк [15, с. 150]. Отже, незважаючи на кризу, банківська експансія триває, і транснаціональний капітал із кількох геополітичних полюсів планети стимулює конкурентну боротьбу за поділ українського банківського ринку.

Розглядаючи питання втечі іноземного капіталу, слід зазначити, що воно турбує не лише недостатньо розвинутої банківську систему України. Наприклад, за повідомленням агентства Блумберг (Bloomberg) кількість іноземних банків, що працюють у Швейцарії, скорочується через тиск на країну стосовно необхідності скасування банківської таємниці, а також посилення регулювання. Згідно з даними швейцарської Асоціації іноземних банків із початку 2012 року до травня 2013 року кількість іноземних банків у Швейцарії зменшилося зі 145 до 129, а обсяг активів в управлінні іноземних банків скоротився у 2008–2012 роках на 25% — до 870.700 млрд. швейцарських франків (921 млрд. доларів), оскільки клієнти поступово виводять кошти з них [18].

Це свідчить про те, що за сучасних умов глобалізації та відкритості ринків питання міграції капіталів із банківської системи однієї країни в іншу — явище постійне і відповідає характеру дії вільного ринку. Тому покля-

дати налії на іноземні банки як на стабілізатор вітчизняної банківської системи — досить ризиковано. Необхідно формувати здоров’я банківської системи України передусім на банках із вітчизняним капіталом, здатних конкурувати з іноземними.

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Процеси, що відбуваються у банківській системі України, свідчать про необхідність зміцнення передусім її національної складової. Банкам із вітчизняним капіталом важко конкурувати з іноземними — у них обмежений доступ до валютних ресурсів, вони загалом поступаються технологіями ведення банківського бізнесу. Назріла необхідність проведення банківської реформи, основною метою якої є розвиток та зміцнення банківської системи України шляхом оздоровлення її вітчизняної складової, наприклад, через механізми реорганізації та консолідації своїх банків.

Вважаємо, одним із напрямів зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку є підвищення рівня їх капіталізації передусім шляхом реорганізаційних перетворень у банківській системі. Слід нагадати, що конкурентна боротьба за капітал у сучасному глобалізованому світі сприяла поглибленню процесів концентрації й централізації банківського бізнесу в низці держав. Процеси злиття тривають у США та Західній Європі вже кілька десятиліть. Наприклад, тільки за першу половину 1990-х років у Швейцарії кількість банків зменшилася на 24%, у Франції — на 22%, у Німеччині — на 20%, в Іспанії — на 15%, у США — на 18% [19]. З метою збереження їх прибутковості й захищеності

від недружнього поглинання іншими європейськими банківськими об'єднаннями у 2004–2006 роках об'єдналися європейські банки: іспанський банк Бі-Ес-Сі-Ейч (BSCH) із британським Еббі Нешенел (Abbey National), іспанський банк Банко Більбао Віскайя Архентарія (Banko Bilbao Vizcaya Argentaria) з італійським Національним Банком Праці/Банка Націонале дель Лаворо (Banca Nazionale del Lavoro), італійський Унікредіт (Uni Credito) з німецьким Х'юпо Фаайнцбанк (HypoVereinsbank). З цієї ж метою об'єдналися американські банки Джей Пі Морган Чейз ("JP Morgan Chase") і Бенк Уан ("Bank One"), обсяг активів утвореного об'єднання Джей Пі Морган Енд Ко ("JP Morgan & Co") становить 1.1 трлн. доларів порівняно з 1.2 трлн. доларів у Сітігруп ("Citigroup") [20, с. 53].

Слід зазначити, що консолідація вітчизняних банків для валютного ринку України матиме такі позитивні результати:

1. Зміцнення фінансової стійкості банківських установ, а отже, підвищення можливостей щодо дотримання нормативних вимог та виконання регуляторних заходів, прийнятих НБУ стосовно впливу на стан валютних відносин, що сприятиме ефективній реалізації валютної політики держави та стабільному розвитку внутрішнього валютного ринку;

2. Пожвавлення ринкової конкуренції, оскільки підвищення конкурентної боротьби за клієнта і зміцнення позиції на валютному ринку сприятиме як поліпшенню рівня обслуговування, розширенню спектра валютних послуг, так і зниженню їх вартості;

3. Підвищення бар'єра входження на валютний ринок його потенційних учасників тощо.

Серед негативів об'єднання банків можна назвати загрозу монополізації валютного ринку. Однак розрахований на основі індексу Херфіндала-Хіршмана індекс концентрації сукупного банківського капіталу становить 407.34 [21, с. 11], що свідчить про низьку конкуренцію капіталу серед банківських установ України (до речі, монополічний ринок вважається тоді, коли $I_{hh} \geq 1800$). Тому можна стверджувати, що в Україні є всі підстави для концентрації й консолідації банківського капіталу.

Враховуючи міжнародну практику, а також із метою посилення своїх

позицій на валютному ринку країни вітчизняні банки можуть об'єднуватися як між собою, так і створювати тимчасові об'єднання з іноземними банками чи бути учасниками міжнародного банківського консорціуму, але за умови обов'язкового збереження самостійності. Так, наприклад, австралійський банк Партнершип Песіфік (Partnership Pacific) створено за участі Бенк ов Емеріка (Bank of America) (США), Бенк ов Нью Саус Вейлс (Bank of New South Wales (Австралія) і Банк ов Токіо – Мітсубіші ЮЕФДжей (Bank of Tokyo – Mitsubishi UFJ (Японія)) з метою фінансування гірничорудної промисловості в Австралії та на островах Тихого океану. Європейсько-Бразильян Бенк (European-Brazilian Bank) створено за участі Бенк ов Емеріка, Банку ду Бразіл (Banco do Brazil) (Бразилія), Дойче банк (Deutsche Bank) (Німеччина) і Дай Ічі Каньюо Бенк (Dai-Ichi Kangyo Bank) (Японія) саме з метою обслуговування міжнародної діяльності [22, с. 28].

Кумулюванню можливостей у веденні валютної діяльності сприятиме й створення небанківських холдингів шляхом об'єднання навколо банку, скажімо, страхових, туристичних, пенсійних, лізингових чи інвестиційних компаній, що розширюватиме коло клієнтів та джерела залучення ресурсів для виконання, з одного боку, традиційних, а з другого – розвитку нових валютних операцій.

Отже, консолідація банківського бізнесу сприятиме розширенню валютних відносин, диверсифікації валютних ризиків, зменшенню витрат за рахунок ефекту масштабу, здешевленню вартості валютних ресурсів, збільшенню обсягів інвестицій, поліпшенню організаційного і фінансово-валютного менеджменту, розширенню доступу до новітніх банківських технологій у валютному бізнесі.

Водночас із метою зміцнення та розширення власних позицій на валютному ринку вітчизняним банкам України слід приділяти особливу увагу підвищенню професіоналізму в здійсненні валютних операцій, зокрема у напрямках:

- удосконалення методів та підвищення якості обслуговування клієнтів при проведенні традиційних валютних операцій;
- впровадження нових валютних операцій, нових технологій та прямих ведення валютної діяльності;

- розширення меж валютної діяльності шляхом поєднання безпосередньо валютних операцій з іншими напрямками банківської діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, для гарантування національної безпеки, задоволення потреб національної економіки, запобігання кризи української банківської системи, зміцнення позицій вітчизняних банків на національному валютному ринку України потрібні міцні, стабільні та надійні банки, які складуть гідну конкуренцію іноземним. Для цього необхідно розробити і реалізувати стратегію розвитку банківської системи України в умовах інтегрованого світу, яка визначить пріоритетні завдання щодо захисту вітчизняної банківської системи від негативного впливу зовнішніх факторів та зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку з метою забезпечення успішних економічних перетворень і безпеки держави. Це зумовлено:

— по-перше, тим, що ізоляція від іноземного капіталу за сучасних умов фінансової глобалізації та активної участі України у міжнародних відносинах призводить до обмеження насиченості вітчизняного валютного ринку ресурсами, гальмування розвитку валютної діяльності банків, зниження їхньої конкурентоспроможності й ефективності обслуговування зовнішньоекономічної діяльності своїх клієнтів;

— по-друге, неконтрольоване зростання частки банків з іноземним капіталом загрожує витісненню банків із вітчизняним капіталом із внутрішнього валютного ринку, перетворення їх із маркет-мейкерів на маркет-юзерів.

Говорячи про необхідність регулювання процесів уходження іноземного капіталу в банківську систему України, ми не маємо на увазі суворої регламентації напрямів діяльності та створення необґрунтованих бар'єрів для іноземних банків з одночасним забезпеченням усіляких протекцій для вітчизняних банків. Зрозуміло, що вплив іноземного, передусім європейського, капіталу не є позитивним явищем. Зі зменшенням кількості західних інвесторів гальмуватиметься розвиток ризик-менеджменту, впровадження європейських стандартів та прозорості банківського бізнесу. Ми пропонуємо шукати шляхи

розвитку та зміцнення банківської системи України передусім у її вітчизняній складовій, а також захистити її від припливу ненадійного та незацікавленого в національному розвитку економіки України капіталу.

Література

1. Верников А. В. Иностранные банки и качество корпоративного управления / А. В. Верников // Деньги и кредит. — 2004. — № 9. — С. 14–18.
2. Иванов Е. Валютная либерализация и национальная экономика / Е. Иванов, М. Ершов // Деньги и кредит. — 2003. — № 6. — С. 44–47.
3. Смовженко Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект / Т. Смовженко, О. Другов // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 11. — С. 34–37.
4. Deutsche Bank став найбільшим банком Європи за активами // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/27/319891/>.
5. Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2013 року // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 6. — С. 45.
6. Дзюблук О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / О. Дзюблук // Банківська справа. — 2008. — № 2. — С. 37–45.
7. Владимир О. М. Банки в системе организации валютных отношений в условиях рыночных трансформаций экономики Украины: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08 / Владимир Ольга Михайлівна. — Тернопіль, 2012. — 196 с.
8. Дані фінансової звітності банків

України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

9. Довідник банківських установ України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search>.

10. Корнилюк Р. Іноземні банки в Україні: виживають сильніші / Роман Корнилюк // Реальна економіка, 30.01.2013 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/22/33205.html>.

11. Інформація про власників істотної участі у банку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51343>.

12. Відхід з України іноземних банків знижує стійкість банківської системи. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3902.

13. Основні показники діяльності банків. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

14. Вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду — О. Соскін / Українські національні новини. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/566836-vihid-inozemnogo-kapitalu-z-bankivskoyi-sistemi-ukrayini-prizvede-do-yiyi-zanepadu-%E2%80%93-o.soskin>.

15. Корнилюк Р. В. Ретроспективний аналіз діяльності іноземних банків в Україні / Р. В. Корнилюк // Економіка і регіон. — 2010. — № 3 (26). — С. 146–152.

16. Перелік банків України, які знаходяться на ліквідації за станом на 28.08.2013 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

17. Іноземні банки в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bankografo.com/inozemniy-kapital-v-bankah-ukrayini-statistika-za-2000-2012-roki.html>.

18. Швейцарію покидають іноземні банки // Ukrainian journal Економіст. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/2757-shveytsariyu-pokidayut-nozemn-banki.html>.

19. World Economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Developments and issues April 2007. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.

20. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 3 (45). — С. 49–55.

21. Довгань Ж. Взаємозв'язок рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості / Ж. Довгань // Наука й економіка. — 2013. — № 1. — С. 7–15.

22. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України / М. Кириченко // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 8. — С. 25–28.

23. Владимир О. М. Возможности зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку України / О. Владимир, В. Паляниця // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2013. — Вип. 1 (8). — С. 87–98. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13vomvru.pdf>

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2014 р.¹ Amendments to the State Register of Banks, which were made in March 2014

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "УКРОСЦБАНК"	ПАТ	2 468 022 837	27.09.1991 р.	3	м. Київ, вул. Ковпака, 29	5	05.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АСТРА БАНК"	ПАТ	150 104 850	28.11.2007 р.	319	м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 16, літера В	241	01.11.2013 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	ПАТ	500 000 000	14.06.2013 р.	345	м. Київ, пров. Рильський, 10–12/3	268	14.06.2013 р.

¹ «Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків» опубліковано у «Віснику НБУ» № 2, 2014 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Матеріали для «Вісника НБУ» підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сімецька.